

Javier Marías (1951–2022) a fost un prozator, eseist, traducător și jurnalist spaniol. Și-a petrecut copilăria în Statele Unite, unde familia lui se refugiase în timpul dictaturii lui Franco. Prin intermediul tatălui său, filosoful Julián Marías, profesor universitar, a venit în contact cu scriitori importanți precum Vladimir Nabokov sau Jorge Guillén. După revenirea în Spania, Javier Marías a studiat la Colegiul Estudio din Madrid, apoi a absolvit Facultatea de Filologie Engleză a Universității Complutense din Madrid. Din 1983, a predat cursuri de literatură spaniolă la Universitatea din Oxford.

A publicat romanele *Los dominios del lobo* (1971), *Travesía del horizonte* (1973), *El monarca del tiempo* (1978), *El siglo* (1983), *Bărbatul sentimental* (*El hombre sentimental*, 1986), Premio Herralde, *Romanul Oxfordului* (*Todas las almas*, 1989), Premio Ciudad de Barcelona, *Inimă atât de albă* (*Corazón tan blanco*, 1992), Premio de la crítica și IMPAC International Dublin Literary Award, *Măine în bătălie să te gândești la mine* (*Mañana en la batalla piensa en mí*, 1994), Premio Rómulo Gallegos și Prix Femina Étranger, *Fața întunecată a timpului* (*Negra espalda del tiempo*, 1998), trilogia *Chipul tău, mâine* (*Tu rostro mañana*, 2009), formată din volumele *1. Febră și lance* (*1. Fiebre y lanza*, 2002), *2. Dans și vis* (*2. Baile y sueño*, 2004), *3. Venin și umbră și adio* (*3. Veneno y sombra y adiós*, 2007), *Îndrăgostirile* (*Los enamoramientos*, 2011), Premio Nacional de Narrativa, refuzat de autor, *Așa începe răul* (*Así empieza lo malo*, 2014), *Berta Isla* (2017), Premio de la crítica, *Tomás Nevinson* (2021); mai multe volume de povestiri, printre care *Mientras ellas duermen* (1990) și *Când eram muritor* (*Cuando fui mortal*, 1996); eseuri, articole. În anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000, Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.

JAVIER MARÍAS

Tomás Nevinson

Traducere din limba spaniolă și note
LAVINIA SIMILARU

Eu am fost educat în stil vechi și niciodată n-am crezut că într-o zi mi se va ordona să ucid o femeie. Pe femei nu le atingi, nu le bați, nu le faci rău fizic, iar de cel verbal le scutești la maximum, la acesta din urmă ele nu răspund. Mai mult decât atât, le protejezi, și le respecti, și le cedezi trecerea, le aperi de pericole și le ajuți dacă poartă un copil în pânțece, sau în brațe, sau într-un cărucior, le oferi locul în autobuz și în metrou, ba chiar le ocrotești pe stradă, îndepărtându-le de trafic sau de ce se arunca de pe balcoane în alte vremuri, iar dacă un vapor e în primejdie și amenință să se scufunde, bărcile de salvare sunt pentru ele și pentru odraslele lor mici (care le aparțin mai mult decât bărbaților), măcar primele locuri. Când se desfășoară execuții în masă, uneori li se cruță viața și sunt date la o parte; sunt lăsate fără soți, fără tați, fără frați, ba chiar și fără fiii adolescenți și firește că fără cei adulți, însă lor li se permite să trăiască înnebunite de durere, ca niște spectre suferinde, care, totuși, împlinesc anii și îmbătrânesc, înlănțuite de amintirea pierderii lumii lor. Se prefac inevitabil în păstrătoarele aducerilor-aminte, sunt singurele care rămân când pare că nu mai rămâne nimeni și singurele care povestesc ce s-a întâmplat.

Mă rog, m-au învățat toate acestea de copil și toate acestea existau odinioară, nu întotdeauna și nu neapărat.

Era cândva, și era în teorie, nu în practică. La urma urmelor, în 1793 a fost ghilotinată o regină a Franței, iar mai înainte au fost arse pe rug nenumărate femei acuzate de vrăjitorie și soldatul Ioana d'Arc, ca să nu dăm decât două exemple pe care le cunoaște toată lumea.

Da, evident că tot timpul au fost omorâte femei, dar era ceva nelalocul lui și care de multe ori stânjenea, nu e sigur dacă lui Anne Boleyn i s-a acordat privilegiul de a sucumba lovită de o spadă și nu de o grosolană și nevrednică secure, nici pe rug, pentru că era femeie și pentru că era regină, pentru că era tânără sau pentru că era frumoasă, frumoasă pentru vremea aceea și după cum se povestește, dacă povestirile sunt vreodată demne de încredere, măcar ale martorilor direcți, care văd încețoșat sau nu aud bine, încât se înșală sau mint. În gravurile care-i zugrăvesc execuția apare în genunchi, de parcă s-ar ruga, cu trunchiul drept și capul sus; dacă s-ar fi folosit securea, ar fi trebuit să-și sprijine bărbia sau obrazul pe butuc și să adopte o postură mai umiltoare și mai incomodă, să se arunce pe jos, cum se zice, și să ofere o priveliște mai proeminentă a feselor sale celor care, de unde se aflau, le aveau în față. E ciudat că s-a ținut cont de comoditate sau de înfățișare în ultima ei clipă de viață, până și de grație și de pudoare, ce mai contau toate acestea pentru cineva care era deja iminent cadavru și era gata să dispară de pe pământ sub pământ, în două bucăți. Se arată deopotrivă, în aceste reprezentări, „spadasinul“ din Calais, numit astfel în texte pentru a-l diferenția de un vulgar călău, adus în mod special, datorită nemaipomenitei sale îndemânări și poate chiar la cererea reginei, mereu în spatele ei și ascuns privirii sale, niciodată în

față, ca și cum s-ar fi îngăduit sau s-ar fi hotărât ca femeia să fie scutită de a vedea venind lovitura, traiectoria armei grele, care totuși înaintează rapid și imparabil, ca un fluierat odată ce se emite, sau ca o rafală de vânt puternic (în vreo două imagini ea e legată la ochi, dar nu în majoritatea); să nu aibă habar în ce moment exact capul o să-i fie tăiat dintr-o singură mișcare desăvârșită și o să cadă pe eșafod, cu fața în sus, ori cu fața în jos, ori într-o parte, sprijinit pe gât sau pe creștet, cine știa, evident că ea n-avea s-o știe niciodată; spada s-o ia prin surprindere, dacă putea să existe surpriză când știa de ce a venit și de ce stătea în genunchi și fără pelerină la opt dimineța, într-o zi cenușie dintr-o lună încă friguroasă de mai. E în genunchi, tocmai ca să-i ușureze călăului sarcina și să nu-i pună abilitatea la îndoială: fusese amabil și traversase Canalul, acceptase, și poate nu era prea înalt. După cum se pare, Anne Boleyn insistase că o spadă e de ajuns, întrucât avea gâtul fin. Trebuie să și-l fi cuprins cu mâinile de mai multe ori, de probă.

A fost tratată cu mai multe menajamente, în orice caz, decât Maria Antoaneta peste două secole și jumătate, cu care se spune că s-au purtat mai urât în menita-i lună octombrie decât cu soțul ei, Ludovic al XVI-lea, în sortita-i lună ianuarie, el fusese ghilotinat înaintea ei cu vreo nouă luni. Faptul că era femeie n-a contat pentru revoluționari, sau poate că a ținut seama de sex li s-a părut antirevoluționar în sine. Un locotenent pe nume De Busne, care îi arătase un oarecare respect cât o păzise, a fost arestat și înlocuit numaidecât cu alt gardian, mai morocănos. Regelui doar i-au legat mâinile la spate când a ajuns la picioarele eșafodului; drumul până acolo l-a

străbătut într-o trăsură acoperită, închisă, a primarului Parisului, dacă nu mă înșel; și a putut să-și aleagă preotul care l-a asistat (unul care nu jurase lealitate față de Constituție și de noua ordine, care se schimba zilnic și îl osândeă). Pe văduva sa austriacă, dimpotrivă, au legat-o de mâini înainte de defilare, pe care a trebuit s-o facă în căruță, mai vulnerabilă și mai expusă urii dezlănțuite de pe chipuri și insultelor gloatei; i-au oferit doar serviciile unui preot care jurase, pe care ea le-a refuzat cu bună-creștere. Povestesc cronicile că buna-creștere care i-a lipsit în timpul domniei a arătat-o în ultimele clipe: a urcat treptele cu atâta agilitate, că s-a împiedicat și l-a călcat pe picior pe călău, față de care s-a scuzat imediat, ca și cum ar fi avut acest obicei („*Excusez-moi, Monsieur*“, i-a spus).

Ghilotina își avea preambulurile de oprobriu obligatoriu: condamnații nu doar că aveau mâinile legate la spate, dar, odată sosiți pe platformă, erau încinși strâns peste trunchi și peste brațe cu o sfoară, prevestire a înfășurării în giulgiu; devenind rigizi și stângaci, aproape imobilizați și neputându-se descurca singuri, doi ajutori trebuiau să-i ridice ca pe un pachet (sau cum se făcea mai târziu cu piticii trași din tun la circ) și să-i facă să alunece sau să-i împingă cu fața în jos, complet orizontali, culcați, până ce gâtul le intra în golul destinat. În aceasta Maria Antoaneta a fost, într-adevăr, egală cu soțul ei: amândoi au fost reduși la condiția de lucruri în cel din urmă moment, mânuiți ca niște legături sau baloturi de lână sau ca torpilele unui submarin de odinioară, ca niște boccele, al căror cap se ivea înainte de a se rostogoli în mod imprevizibil, fără direcție și fără sens,

până când cineva avea să-l oprească apucându-l de păr, în văzul mulțimii. Nici unuia nu i s-a întâmplat, în orice caz, precum Sfântului Dionisie, care, după cum susține un cardinal francez uimit, după martiriul și decapitarea în timpul persecuțiilor împăratului Valerian, ar fi mers cu capul tăiat sub braț de la Montmartre până la locul înmormântării sale (ușurând politicos munca oamenilor care trebuiau să-l transporte), unde s-a înălțat apoi biserica sau abația cu numele său: o distanță de nouă kilometri. Minunea l-a lăsat pe cardinal fără cuvinte, după cum asigura, dar în realitate îi înflăcăra spusele, încât o doamnă ingenioasă care-l asculta l-a întrerupt, micșorând importanța isprăvii cu o singură frază: „Vai, domnule!“, i-a zis, „în situația asta, doar primul pas e greu“.

Doar primul pas e greu. Pesemne că s-ar putea spune lucrul acesta despre orice, sau despre majoritatea eforturilor și despre ceea ce se face cu neplăcere, sau cu dezgust, sau cu rezerve, foarte puține se încep fără nici o rezervă, aproape întotdeauna e ceva care ne îndeamnă să nu acționăm și să nu facem pasul acela, să nu ieșim din casă și să nu ne mișcăm, să nu ne adresăm nimănui și să evităm ca alții să ne vorbească, să ne privească, să ne spună. Uneori mă gândesc că viețile noastre întregi – chiar și ale sufletelor ambițioase și neliniștite și ale celor nerăbdătoare și lacome, doritoare să intervină în lume și chiar s-o governeze – nu sunt decât îndelungata și amânata năzuință de a redeveni de nedetectat, ca atunci când nu ne născuserăm, invizibili, fără a emana căldură, imperceptibili; de a tăcea și de a sta liniștiți, de a face cale întoarsă și de a desface ceea ce am făcut, care nicicând nu se mai poate desface, cel mult să uităm dacă avem noroc și dacă nimeni nu povestește; de a șterge toate urmele care ne atestă existența trecută și, din nefericire, încă prezentă și viitoare un timp. Și totuși, nu suntem capabili să încercăm să îndeplinim această dorință, pe care nici măcar nu o recunoaștem, ori sunt doar spiritele foarte îndrăznețe și puternice, aproape inumane: cei care se sinucid, cei care se retrag și așteaptă, cei care dispar fără să-și ia rămas-bun, cei care se ascund cu adevărat,

adică aceia care se străduiesc cu adevărat să nu fie găsiți niciodată; anahoreții, sihaștrii îndepărtați, impostorii care renunță la identitatea proprie („Eu nu mai sunt cel care am fost“) și dobândesc alta, pe care o respectă fără șovăială („Tâmpitule, să nu crezi că mă cunoști“). Dezerterii, exilații, uzurpatorii și uitucii, cei care chiar nu-și aduc aminte cine au fost și se conving că sunt cine nu erau când erau copii sau tineri, cu atât mai puțin la naștere. Cei care nu se mai întorc.

Cel mai greu e să omori, este un loc comun la care subscriu cei care nu au făcut-o niciodată. O spun pentru că nu se imaginează pe ei înșiși cu un pistol sau un cuțit, sau cu o sfoară ca să stranguleze, sau o macetă, cele mai multe crime se pregătesc în timp, cer efort fizic, dacă sunt corp la corp, și implică pericol (ni se poate smulge arma într-o încăierare și putem să dăm noi ortul popii). Dar oamenii s-au obișnuit de mult să vadă în filme puști cu lunetă telescopică, la care trebuie doar să apeși pe trăgaci ca să nimerești ținta și să termini, o treabă curată și aseptică, cu puține riscuri, iar astăzi văd cum cineva manevrează o dronă la mii de kilometri de obiectiv și curmă o viață sau mai multe, având impresia că e ficțiune, ca o acțiune imaginară, ca un joc video (rezultatul se urmărește pe ecran) sau, pentru cei de modă veche, ca lovitura bilei mari de oțel într-un *flipper*. Aici chiar că nu există riscuri, nici sânge care să ne împrăște ochii.

E deopotrivă greu, se presupune, din cauza ireversibilității faptei, din pricina caracterului său definitiv: să ucizi înseamnă că nu mai e nimic în mort, că nimic nu mai izvorăște din el, că nu mai gândește și nu mai inspiră idei, că nu mai poate să se corecteze, nici să se îndrepte, nici să repare vreun rău, nici să fie convins; că încetează pentru totdeauna să vorbească și să acționeze,

că nimeni nu se mai poate baza pe el și nici măcar nu mai respiră și nu mai privește; că devine inofensiv și, mai mult decât atât, complet inutilizabil: ca un aparat electrocasnic stricat, care ajunge să fie o povară, doar o vechitură care incomodează și trebuie dată la o parte. Majoritatea oamenilor judecă prea drastic, exagerat, tind să considere că oricine se va mântui, în fond cred că ne putem schimba cu toții și că vom fi iertați, sau că un flagel uman va înceta fără a fi necesar să-l anihilăm. Pe deasupra, de ceilalți ni se face milă în mod abstract, cum să iau viața cuiva? Totuși, mila se domolește în fața concretului, dacă nu dispare, uneori, dintr-odată. Dacă nu o suprimăm în fașă.

Îmi amintesc un film vechi de Fritz Lang, din 1941, făcut în plin Război Mondial, când nici măcar Statele Unite nu interveniseră și părea imposibil ca Anglia să reziste singură împotriva Germaniei, cu restul Europei supus de ea sau la ordinele ei de bunăvoie. Și începea în felul următor: un bărbat îmbrăcat în vânător, cu pălărie, pantaloni bufanți, cizme înalte, interpretat de Walter Pidgeon, se apropia cu o pușcă de precizie până la un ieșind, rambleu sau prăpastie, într-un peisaj cu copaci din Bavaria. Este 29 iulie 1939, cu doar treizeci și șase de zile înainte de izbucnirea aceluși război, iar locul se dovedește a fi Berchtesgaden, unde Hitler deținea o vilă în care se retrăgea frecvent, chiar și în toiul luptei, locul cel mai bine păzit din Germania în timpul șederilor sale. Vânătorul zărește ceva pe cealaltă parte a rambleului sau prăpastiei – poate e precum șanțul care protejează un castel –, se întinde cu fața în jos în buruieni și scrutează cu binoclul. I se vede chipul surprins și zbuciumat de

descoperire, și atunci scoate din cojoc luneta, o montează la armă și o ajustează la cinci sute cincizeci de yarzi, puțin mai mult de cinci sute de metri. Îl contemplă pe Führer însuși, pe o terasă, plimbându-se și stând de vorbă cu un subordonat, un ofițer superior de la Gestapo, îmi amintesc ciudatul său nume pe jumătate englez, Quive-Smith, interpretat de George Sanders cu monoclu, haină albă și pantaloni închiși la culoare, o uniformă foarte asemănătoare cu cea pe care o purtau deputații falangiști din parlamentul lui Franco în anii șaptezeci, stilul nazist i-a captivat până la sfârșit.

Într-un prim moment, Quive-Smith îl acoperă pe Hitler, vânătorul nu-l are în cătare și își șterge sudoarea de pe frunte, neliniștit. Dar, în curând, ofițerul pleacă și cel mai mare criminal rămâne singur. Acum chiar că e accesibil, drept la țintă. Vânătorul are degetul pe trăgaci și, după o scurtă ezitare, trage. Se aude doar un zgomot sec, fără detonație, arma nu e încărcată. Walter Pidgeon râde și îi face un semn de rămas-bun cu mâna la borul pălăriei. Spectatorul știe că este un soldat înarmat în apropierea sa, care patrulează în zonă și încă nu l-a văzut pe vânătorul ascuns.

Nu știi cum explică romanul pe care se bazează filmul, dar acesta arată că Pidgeon, după împușcătura simulată, își dă seama deodată că *poate* să-l ucidă pe Hitler, de fapt tocmai a făcut-o în glumă. Își introduce atunci în grabă un cartuș în încărcător și țintește din nou. Führerul e tot acolo, e cu fața, încă nu s-a retras și pieptul său continuă să fie în bătaia puștii. Mai târziu, când e capturat și interogat, vânătorul îl asigură pe Quive-Smith sau Sanders că nici nu i-a trecut prin cap să tragă, provocarea

consta doar în a constata că *poate* să o facă, ajunsese până la ascunzătoarea lui fără să fie detectat și nici interceptat. Este vorba despre ceea ce el numește „o pândă sportivă”. Să dobori prada e o simplă certitudine matematică, odată ce o ai la îndemână și bine focalizată în vizor. Nu presupune nici un merit să apeși pe trăgaci, el de mult a renunțat să o facă, până și cu un iepure sau o potârniche. Însă, pentru ca jocul să fie serios și nu o simplă parodie, pușca trebuia să fie încărcată. „Precizia cu care ați calculat distanța e uimitoare, aproape supranaturală”, recunoaște Quive-Smith, el însuși pasionat de vânatoare: așa cum era ajustată cătarea, a verificat, îi lipseau doar zece picioare, vreo trei metri, ca să lovească obiectivul. „Un astfel de om nu poate trăi”, adaugă el. Observația lui Sanders, totuși, e ambiguă pentru spectator. Pidgeon e căpitanul Alan Thorndike, un vânător-celebru pe plan internațional, de fapt interlocutorul său îl cunoaște și îl admiră, știe de isprăvile sale în Africa. Se deduce că minima eroare de trei metri era deliberată și că Pidgeon spune adevărul, nu a avut niciodată de gând să-i trimită lui Hitler un glonț în inimă. Chiar nu.

Așa cum se desfășoară secvența, este deopotrivă plină de ambiguitate: nu ești sigur dacă Thorndike l-a găsit pe Führer din întâmplare ori îl căuta, oricât de improbabilă ar fi prima posibilitate. Dă impresia, în orice caz, că îi trece prin cap să omoare doar când vede situația concretă, când își dă seama pe cine are în bătaia puștii. Sau nici măcar, e și mai lent. După simulacrul său, după zgomotul sec cu arma descărcată și semnul de rămas-bun cu mâna, după atingerea borului pălăriei și râsul bucuros de satisfacție, vânătorul schițează gestul de a se retrage,

se dă înapoi ca unul ce și-a îndeplinit misiunea și nu mai are nimic de făcut acolo, în ieșindul situat vizavi de faimoasa vilă din Berchtesgaden. Și atunci i se schimbă expresia, devine grav și mai nerăbdător, de parcă acum n-ar mai avea timp, și totodată mai îndrăzneț (nu prea mult, dar ceva mai îndrăzneț). În momentul acela pare să-i vină ideea că ceea ce a fost o repetiție, o pantomimă, o distracție – o pândă sportivă – poate deveni realitate și poate schimba cursul evenimentelor. Că are în mână, în deget, posibilitatea de a face țării sale și unei jumătăți din lume un mare serviciu, deși pe 29 iulie 1939 încă nu-și imagina nimeni ce serviciu uriaș ar fi fost acela. Ce i se întâmplă lui nu contează, probabil că i-ar fi foarte greu să scape, nu contează decât adrenalina. Astfel că introduce cartușul în încărcător, unul singur, încredințat că va trage la țintă cu ușurință, va nimeri și nu va avea nevoie de a doua împușcătură. Mângâie din nou trăgaciul și e gata să apese pe el, de data aceasta cu consecințe, consecințe personale și istorice. Într-o clipă, Führerul mort și plin de sânge, șters de pe fața pământului pe care e pe punctul de a-l domina și de a-l pustii, întins pe pardoseala terasei sale, nemaifiind bun de nimic, niște rămășițe, o povară care mânjește, un rest. Ar trebui să-l scoată de acolo ca pe o pisică spintecată, ce distanță mică este între tot și nimic, între viața feroce și moarte, între panică și pietate.

Nu știi romanul pe care s-a bazat, spun, însă filmul nu ne lămurește niciodată intenția definitivă a lui Thorndike vânătorul, pentru că nimic nu este făcut până ce nu este făcut pe de-a-ntregul și nu mai poate să se desfacă, până ce nu mai există cale de întoarcere. O frunză se desprinde dintr-un copac și îi cade pe cătare. Enervat,

Pidgeon o dă la o parte, pierde linia vizuală un moment și revine la poziția inițială. Trebuie să-l ochească iarăși pe Hitler, să-l aibă încă o dată clar în vizor, sau matematica nu va putea să-i încununeze infailibilul calcul, iar pisica va rămâne în viață și va da târcoale, va unelti, va zgâria și va sfâșia. Dar acum e târziu, o frunză care se desprinde e de ajuns pentru ca timpul să expire: soldatul care patrulează l-a descoperit și se năpustește asupra lui, iar singurul glonț se pierde în gol, în lupta dintre cei doi.